

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS Jr EN JAC. P. THIJSSE

Ganzen in het Hollands Diep-Haringvlietgebied in het seizoen 1971-1972

G. L. OUWENEEL.

De milde winter, die het grote gezelschappen ganzen mogelijk maakte zich te handhaven op, ten opzichte van Zuidwest-Nederland noordelijker c.q. oostelijker gelegen pleisterplaatsen, alsmede een opmerkelijk gering percentage eerstejaars-vogels onder de Kolgen en, zij het in iets mindere mate, onder de Brandganzen, waren de voornaamste factoren die dit seizoen het overwinteringsbeeld van de wilde ganzen in het Hollands Diep-Haringvlietgebied bepaalden. Daarnaast vormden de lage waterstanden, die in feite gedurende vrijwel het gehele winterhalfjaar voortduurden en tot gevolg hadden dat in dit, sinds november 1970 gesloten zeegat een grote oppervlakte aan platen en

oeverstroken langdurig droogviel, een derde omstandigheid die voor 1971-1972 tekenend was. Dit beschikbaar zijn van een potentiële aan platen leidde plaatselijk tot wijzigingen in het gebruik van de slaapplekken. Kersten, opzichter van de 's Lands Bekade Gorzen en de Korendijkse Slikken, meldde dat in het najaar van 1971 wekenlang een gezelschap van ca. 1500 Grauwe ganzen overnachtte voor de oever van de Korendijkse Slikken. Deze ganzen foerageerden oostelijk van dit gebied, waarschijnlijk op de gerooide bietenpercelen op Tiengemetten. De mogelijkheid bestaat dat het hier ging om een deel van de najaarspopulatie die zich normaliter rond het Spuimondgebied ophoudt, maar die door de

gewijzigde voedselomstandigheden — een verminderd biezenareaal — elders ging foerageren. Voorts had ik de indruk dat, zoals in de jaren vóór de sluiting, de Brandganzen die hun voedselterreinen hebben in het Oude Land van Strijen, wederom overnachtten vóór de Hoogezandse Gorzen in het Hollands Diep. In 1970-1971 trokken deze Brandganzen voor het merendeel naar de Ventjagersplaat. Wellicht speelt hierbij een rol de reeds eerder door Timmerman gesuggereerde preferentie van deze soort voor overnachtingsplaatsen met een stevige bodem: deze is op de Hoogezandse Gorzen uitsluitend bij lagere waterstanden voorhanden. Het aantal Grauwe ganzen dat in 1971 op de najaarstrek het Hollands Diep-Haringvlietgebied aandeed, week weinig af van de aantallen in de voorgaande jaren. Nadat in de zomer ca. 400 Grauwe ganzen op de Ventjagersplaat hadden geruid, bleven na de rui enkele tientallen vogels in het gebied rondzwerven. Eind augustus reeds namen de aantallen weer toe: op 29 augustus waren er op Cromstrijen 100 en op 11 september op de Ventjagersplaat 180 exemplaren. Op 19 september toefden op Cromstrijen reeds 700 vogels; een concentratie van ca. 400 stuks foerageerde enkele weken in een grote kavel met groenbemesting; in dit gevarieerde, tamelijk hoogstaande gewas waren de vogels nagenoeg onzichtbaar. Op 16 en 17 oktober werden in totaal 9035 Grauwe ganzen in het Hollands Diep-Haringvlietgebied geteld waarbij, op Tiengemeten na, alle voor de soort in aanmerking komende terreinen werden bezocht. Op Putten inclusief de zo belangrijke Beningen waren 1070 Grauwe ganzen en op Cromstrijen verbleven 3550 exemplaren. Langs de Hollands-Diepoever van Noordbrabant waren 2600 vogels aanwezig en de noordoever van Goeree-Overflakkee tenslotte bleek 1815 Grauwe ganzen te herbergen. Aangenomen mag worden, dat het

quantum van ruim 9000 Grauwe ganzen dat half oktober kon worden vastgesteld, nog moet worden verhoogd met een gezelschap dat op Tiengemeten verbleef. Kuypers bezocht dit eiland een week later, op 22 oktober, en trof daar 2000-3000 Grauwe ganzen aan; op dezelfde datum telde ik op Cromstrijen 3750-4000 vogels, zodat toen alleen deze beide pleisterplaatsen 5750-7000 Grauwe ganzen herbergden. Eind oktober reeds begon het aantal op de rond het Hollands Diep gelegen pleisterplaatsen terug te lopen: op 12 november telden alle rond deze rivier gelegen pleisterplaatsen in totaal 4563 Grauwe ganzen, waarvan 2850 exemplaren op Cromstrijen. Op de Beningen echter verbleven omstreeks deze datum 2500 Grauwe ganzen (Troost, med. Kuypers). Op 11 en 12 december konden wederom uitgebreide tellingen worden verricht, waarbij in totaal 2630 Grauwe ganzen voor het Hollands Diep-Haringvlietgebied werden vastgesteld; op 15 en 16 januari waren dit er eveneens ruim 2600, waarvan 2000 rond de Spuimond.

Evenals in 1970-1971 werd de indruk verkregen dat de aantallen die op de voorjaars-trek verschenen, ver beneden het niveau van enkele jaren terug lagen: half februari was rond de Spuimond nog een gezelschap aanwezig van tenminste 2000 en mogelijk zelfs van ruim 3000 exemplaren. Op 26 februari was dit aantal teruggelopen tot ca. 600 vogels. Alle overige terreinen konden op deze datum eveneens worden bezocht, waarbij in totaal niet meer dan 800 Grauwe ganzen werden geteld. Op 4 maart waren er nog ongeveer 75 Grauwe ganzen in het Spuimondgebied en op 12 maart niet één. Hoewel geen volledige tellingen voorhanden zijn, is het zeker dat op beide data het beeld op de andere pleisterplaatsen niet veel afweek van de ervaringen die werden opgedaan op 26 februari. Na half maart namen alleen

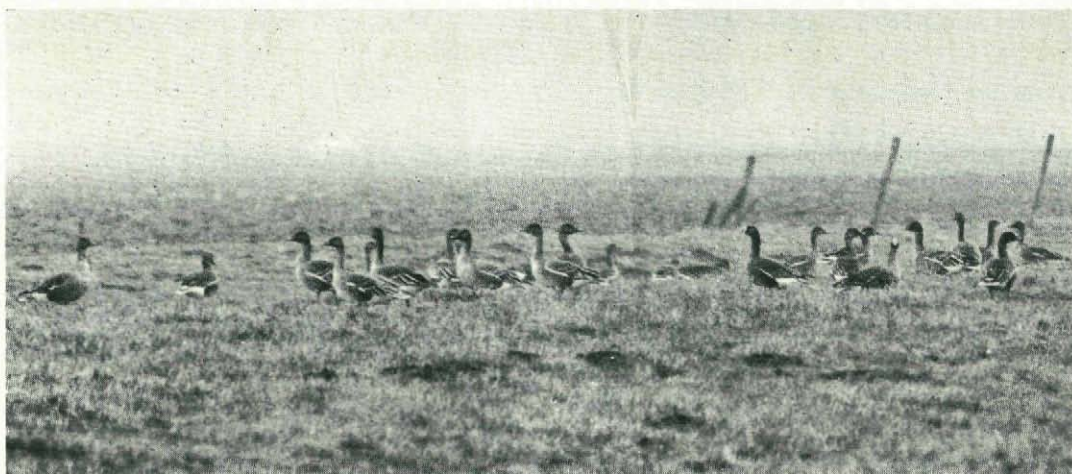

Fig. 1. *Rietganzen en (twee) Kolganzen in het Oude Land van Strijen, 27-2-1972.*

langs de noordoever van Goeree-Overflakkee de aantallen weer wat toe: op 1 april telde ik daar in totaal 942 exemplaren, waarvan 520 op en bij de Scheelhoek en 250 bij de nieuw gecreëerde plas, binnendijs bij Havenhoofd. Het is mogelijk dat, evenals in 1970-1971, de voor de soort momenteel aantrekkelijke pleisterplaats in zuidelijk Flevoland de situatie in het Hollands Diep-Haringvlietgebied heeft beïnvloed. Eveneens echter moet de mogelijkheid worden gesuggereerd, dat door het afnemen van het biezennareaal op de belangrijkste voorjaarspleisterplaats, de Spuimond, waar voorheen concentraties van ca. 5000 vogels normaal waren, ter plaatse niet langer voldoende voedsel aanwezig was om Grauwe ganzen op de voorjaarsstrek voor een langere periode aan het terrein te binden. Het zou interessant zijn te weten of er een correlatie aanwezig was tussen het vroegtijdig verdwijnen van de overwinteringspopulatie en een eventueel uitgeput raken van de voedselgebieden aan de Spuimond.

Vermeldenswaard is verder dat op Cromstrijen in het najaar grote concentraties Grauwe ganzen foerageerden op nog te velde staande suikerbieten. Dit was reeds eerder

geconstateerd. De vogels opereerden vanuit een tweetal proefbanen die geruime tijd vóór de rooi van een bietenkavel waren geoogst. Nieuw was echter, dat een overigens klein aantal Grauwe ganzen ging foerageren midden in een nog te velde staande kavel suikerbieten. De vogels daalden laconiek tussen het hoge gewas waarin ze volkomen verdwenen. Na verloop van een aantal dagen was daar echter een platgetreden en omwoelde plek ontstaan. De beheerders van het landgoed hebben toen door het plaatsen van schrikkers gepoogd verdere predatie te voorkomen en de schade bleef dan ook beperkt. Tenslotte is van belang de waarneming van een met een groene halsband gemerkte Grauwe gans op de Scheelhoek op 1 april. Na enig speurwerk kon Timmerman te weten komen dat de vogel was gemerkt in de D.D.R.

De eerste Kolganzen arriveerden betrekkelijk vroeg: op 16 oktober waren er 3 exemplaren op de St. Antoniegorzen en Kuypers zag op 22 oktober 4 vogels op Tiengemetten. Op 14 november verbleven op Cromstrijen al 150 exemplaren. Spoedig werd duidelijk dat het broedseizoen een slecht resultaat had opgeleverd: reeds op 1 oktober had ik bij de ca.

700 exemplaren die toen op Rügen in de D.D.R. verbleven, een gering aantal eerstejaars-vogels opgemerkt. Deze geringe aanwas — enkele tellingen gaven gemiddeld ca. 10% eerstejaars-vogels — en het milde winterweer hebben de in het Hollands Diep-Haringvlietgebied pleisterende aantallen Kolganzen in niet geringe mate beïnvloed: het niveau van 1970-1971, toen half januari 1971 ca. 90.000 Kolganzen in Nederland en Vlaanderen pleisterden (4), waarvan enkele tienduizenden in Zuidwest-Nederland, werd bij lange na niet bereikt. Hoewel niet alle tellingen synchroon konden worden uitgevoerd, is het wel zeker, dat het totale aantal Kolganzen dat op een bepaalde datum in het Hollands Diep-Haringvlietgebied in 1971-1972 huisde, het niveau van 7500 vogels niet heeft overschreden. Elders in de noordelijke delta pleisterden flinke gezelschappen: Van Haperen telde in de Koekeospolder op 23 januari 8000 exemplaren en ook de Alblasserwaard herbergde wederom Kolganzen: (13 februari ca. 3000 vogels onder Ottoland). In het Hollands Diep-Haringvlietgebied waren half december niet meer dan 1500-2000 Kolganzen, omstreeks half januari was dit aantal opgelopen tot ca. 6500 exemplaren, waarvan 4500 in het Oude Land van Strijen. Op 19 en 20 februari konden ook alle traditionele pleisterplaatsen van deze soort worden bezocht: Van Haperen telde toen langs de Brabantse oever ten westen van Moerdijk 600-700 Kolganzen, in het Oude Land van Strijen waren toen nog 1750 exemplaren en op Putten 1200. Beoosten Moerdijk — dus buiten het beschreven gebied — telde Van Haperen op 20 februari nog eens 2750-3000 Kolganzen. De populatie Kolganzen, die vanaf begin januari tot in maart op Putten verbleef, schommelde geruime tijd tussen de 1000 en 1500 vogels, maar steeg laat in het seizoen, op 12 maart, tot 2300 exemplaren (med. Kuypers). Goe-

ree-Overflakkee herbergde ook dit seizoen, zoals gewoonlijk, weinig Kolganzen. De enige concentratie van betekenis die hier werd waargenomen, was op 5 februari een vlucht van 300 exemplaren op bouwland nabij Dirksland, tezamen met 500 Rietganzen.

Aangenomen mag worden dat ook het pleisteren van laatstgenoemde soort werd beïnvloed door de zachte winter. Stegen in beide voorgaande seizoenen de aantallen Rietganzen tot een niveau hetwelk voordien in lange tijd niet meer was bereikt, deze winter bleven de aantallen beperkt tot maximaal 2500-3000 vogels voor het gehele Hollands Diep-Haringvlietgebied. Dit quantum was overigens slechts een korte periode aanwezig en wel in de laatste dagen van januari en in de eerste week van februari, toen op Putten en Overflakkee in totaal ca. 2500 Rietganzen toefden. Deze vogels sliepen op de Slijkplaat, zodat het verdedigbaar is dat de aantalswisselingen tussen de beide pleisterplaatsen in deze periode hun grond vonden in het feit dat de vogels, om wat voor reden dan ook, gebruik maakten van de keuzemogelijkheid in foerageergebieden. Het lijkt aannemelijk dat de aantalstoename op genoemd tijdstip plaatsvond onder invloed van de korte koudeperiode op de wisseling van januari en februari. Evenals in de beide vorige seizoenen het geval was, verdween ook nu weer vrijwel terstond na het milder worden van het weer het overgrote deel van de Rietganzen en daalde het totale aantal vogels in het Hollands Diep-Haringvlietgebied tot een niveau van ca. 500 exemplaren. De eerste Rietganzen waren op 23 oktober op Cromstrijen, op 14 november verbleven hier 40 exemplaren en op 12 december 475 vogels. De graslanden op centraal Putten herbergden in januari ca. 1000 Rietganzen; in de Hoekse Waard verbleven er toen slechts weinig. De laatste exemplaren van deze soort werden zowel in de Hoekse Waard als op Putten in de tweede

decade van maart waargenomen. Tenslotte dient vermeld, dat van de ca. 140 Rietganzen die door de „Zentrale für die Wasservogelforschung” tussen 26 oktober en 16 november 1971 aan de Gülper See in de D.D.R. met een oranje halsband, voorzien van een gele wimpel, werden gemerkt, in het seizoen 1971-1972 6 vogels in Nederland werden waargenomen (schrift. med. Litzbarski). Zover mij bekend kwamen 2 meldingen uit het Hollands Diep-Haringvlietgebied: op 12 december was een aldus gemerkte vogel op Cromstrijen en Obee zag op 13 februari een dergelijk exemplaar nabij Simonshaven op Putten.

Voor wat betreft de Brandgans vertoonde 1971-1972 geen grote afwijkingen. Nadat eind oktober reeds een gezelschap van ca. 25.000 vogels in het Lauwerszeegebied verscheen, arriveerde in de loop van november en december successievelijk de normale overwinteringspopulatie in het Hollands Diep-Haringvlietgebied. Op 28 november waren er 800 exemplaren op de Scheelhoek en op 11 december 1500-2000 vogels op de Westplaat. Half januari werden ruim 9000 Brandganzen geteld, waarvan 1750 in het Oude Land van Strijen, 5200 op de Westplaat en 2000 op Tiengemeten. Eind januari was dit aantal nog aanwezig maar met een ander verspreidingspatroon over de verschillende pleisterplaatsen. In de loop van februari vond al wegtrek plaats en half maart hielden zich niet meer dan ca. 2000 vogels in het gehele gebied op. Begin april waren er 1500, maar ook dit voorjaar vertrokken de laatste Brandganzen laat: op 23 april pleisterden nog 900 vogels bij Den Bommel.

Nog enkele opmerkingen over de overige soorten: Kleine rietganzen bleven uitermate schaars. Op 6 november merkte ik een exemplaar op temidden van een gezelschap van 300 Grauwe ganzen op de St. Antoniegorzen, Obee zag op 6 februari een vogel op

Putten en tenslotte verbleef op 12 februari een groepje van 7 exemplaren op een akker onder Zuid-Beijerland. Het Hollands Diep-Haringvlietgebied herbergt geen permanente overwinteringspopulatie van deze soort. Uitsluitend onder invloed van koude kunnen met name op de graslanden van centraal Putten tot maximaal enkele honderden exemplaren verschijnen. Voor het vierde achtereenvolgende seizoen hield zich tussen de Brandganzen een (geringde) Roodhalsgans op. Voorts verbleef er in november enkele dagen een Sneeuwgans op Cromstrijen. Deze vogel, een adult exemplaar, werd voor het eerst op 14 november opgemerkt tussen een gemengd gezelschap, bestaande uit ca. 2850 Grauwe ganzen, 150 Kolganzen en 40 Rietganzen. Het geringe verschil in grootte met de Grauwe ganzen zou op de vorm „*atlanticus*” kunnen duiden. Op het grasgorsje ten oosten van Den Bommel verbleef op 5 februari een hybride tussen een Grauwe gans en een Canadese gans; de vogel hield zich op in een gezelschap van ca. 130 Grauwe ganzen. Opmerkelijk is dat een dergelijke vogel, mogelijk hetzelfde exemplaar, ook in het najaar van 1969 en in het voorjaar van 1971 ter plekke tussen Grauwe ganzen pleisterde. Tenslotte zij vermeld dat ook in dit seizoen wederom enkele Streepkoppen (*Anser indicus*) in het gebied toefden; o.a. 2 exemplaren tussen Grauwe ganzen nabij de Scheelhoek op 1 april.

Reeds eerder werd gewezen op het gevaar van vervuiling van het Hollands Diep-Haringvlietgebied door zichtbare en onzichtbare stoffen. Het wegvallen van geregelde afvoer op zee, het sterk afnemen van de stroomsnelheid, de intensivering van de scheepvaart en het vestigen van „vuile” industrie langs de boorden van het Hollands Diep zijn allen factoren die een snelle verontreiniging tot gevolg kunnen hebben. Zelfs betrekkelijk geringe ongevallen hebben grote gevolgen:

toen half februari op het Hollands Diep een aanvaring plaatsvond waarbij 18 m³ olie in het water belandde, had dit tot gevolg dat de Hoogezandse Gorzen over een lengte van ca. 400 meter onder een strook olie bedolven raakten en weer tientallen stuks waterwild met de olie in aanraking kwamen. Reeds eerder in het seizoen echter waren, zowel

langs het Hollands Diep als langs het Haringvliet, in de verschillende vluchten ganzen geregeld vogels te zien die met olie in aanraking waren geweest; op Cromstrijen verbleven eind december in totaal ca. 30 Grauwe ganzen en enkele Kolganzen die door olie waren besmeurd.

Litteratuur:

1. Ouweneel, G. L., 1971. Het pleisteren van ganzen in het Hollands Diep-Haringvlietgebied in het seizoen 1970-1971. *De Levende Natuur* 74: 121-128.
2. Ouweneel, G. L., 1971. Het voorkomen van de Brandgans (*Branta leucopsis*) in het Hollands Diep-Haringvlietgebied. *Limosa* 44: 84-101.
3. Ouweneel, G. L., 1971. In 1971 minder ruiende Grauwe ganzen in het Haringvliet. *Limosa* 44: 189.
4. Philippona, J. en Th. Mulder, 1972. De Kolgans in West-Europa 1969-70 en 1970-71. Stencil.

De Koninginnepage keerde terug! (II)

J. C. WEDTS DE SWART.

Naar aanleiding van mijn artikel „De Koninginnepage keerde terug!” (I) in *De Levende Natuur* jaargang 74 (1971), blz. 205, en de aandacht die het NOS-televisiejournaal, alsmede het bekende radioprogramma van Leo de Beer en Bert Garthoff „Weer of geen weer” (tot vier keer toe), benevens enige dagbladen, waaronder de Provinciale Zeeuwse Courant, aan mijn onderzoekje besteedden, heb ik talrijke reacties mogen ontvangen, waardoor de totaalstand over 1971 er als volgt komt uit te zien:

Noordbrabant: geen rupsen, 19 vlinders.

Limburg: 10 rupsen, 17 vlinders.

Noordholland: geen rupsen, 1 vlinder (Amsterdam!).

Zuidholland: 4 rupsen, 8 vlinders.

Utrecht: geen rupsen, 3 vlinders.

Gelderland: „enkele” rupsen, 7 vlinders.

En lest best, Zeeland: 192 rupsen en 64 vlinders, waarbij opgemerkt dient te worden dat ca. 95 procent van de rupsen nakomelingen waren van de tweede generatie vlinders,

m.a.w. zij worden dit jaar (1972) de „nieuwe lichting”.

Jongstleden winter zijn er te Wemeldinge, Sluiskil en Borssele zelfs enkele poppen uitgekomen. Dit was een gevolg van het feit dat men de poppen op een te warme plaats heeft bewaard. Hoe koeler men poppen bewaard, hoe beter, bv. in een onverwarmde schuur. Ook is het aan te bevelen de poppen zo nu en dan met een fijne broes van een bloemenspuit heel even te besproeien; dit om uitdrogen te voorkomen. Bij warm, zonnig weer in de vóórzomer buiten zetten achter vliegen-gaas. Na het uitkomen loslaten.

Verscheidene personen waren zo vriendelijk mij enkele poppen toe te sturen. De kleuren variëren van licht groen tot donker bruin, waarvan enkele exemplaren met een fraaie bandering (fig. 1). Zeer erkentelijk ben ik voorts allen, die, op welke wijze dan ook, hebben medegewerkt aan mijn onderzoekje: vooral uit kringen van het onderwijs en van Prof. Dr. D. M. de Vries en zijn echtgenote